

IBDIS

We know

Mihaela Mamali Demetrescu

ÎMPREUNĂ O viață alături de Camilian Demetrescu

Postfață de Mircea Brenciu

editura fundației
Academia Civică
2024

Cuprins

Cuvânt înainte.....	9
Destinul.....	12
Îi descopăr lumea	19
Primul voiaj în Occident	26
Înainte de a-l întâlni pe Camilian	30
Amintirea părinților mei.....	34
Casa Mării. Primul meu voiaj în Italia	38
Ultima naivitate – întoarcerea în țară	40
Dar de ce Gallese?.....	43
În anul 1970 descopăr că sunt însărcinată	47
Restaurarea casei de la Gallese.....	50
Căutând un nou atelier, am restaurat o bisericuță	54
Quadriena și azilul politic	62
Tehnica și tehnologia învățate la o vârstă înaintată	66
Dificila prietenie cu Argan.....	71
Învăț să-mi apăr familia	75
Retrospectiva de la Parma și contactul cu toate straturile sociale	79
Un refuz important, refuz care te scapă de belea	85
Intrarea în subterane la Paris, Eliade și memoria.....	88
Spania, arta abstractă echivocă și arta arabă univocă ...	91
Căutări în simbol	94
Pluralismul – re trăiește dictatura	96
„Pentru a înfrânge balaurul” – prima expoziție în apărarea sacralului	98

O întoarcere... înainte.....	100
Adunarea de la Rimini modifică traiectoria lui Camilian.....	104
Descifrarea simbolurilor.....	116
Aniversarea – Zidul Berlinului	124
1985 – Vercelli. Depresia.....	129
1989	134
Întoarcerea în țară. Mineriada.....	138
Donada.....	144
Împărțirea Bibliei și Nicu Steinhard la Rohia	148
Hierofaniile.....	153
Vacanța în România.....	163
1998	166
1999.....	168
Expoziția de la București, anul 2000.....	171
2001- 2002	178
2003, Fonte Canella.....	182
Retrospectiva de la Roma	187
Accidentul de mașină, Roma 2006.....	192
2006 – Decepția de la Celano.....	195
Întâlnirea cu Papa Benedict al XVI-lea	197
Saul pe drumul Damascului	199
Pregătirea trecerii	203
Colivia	216
Postfață de Mircea Brenciu.....	219
Fotografii din arhiva familiei Demtrescu	231

Destinul

Fiecare din noi poate fi aruncat de vântul istoriei personale undeva la Păltiniș, la Gallese, în Honolulu și dacă prinde rădăcini, dă și roade. Paul Constantin Dumitrescu, în artă Camilian Demetrescu, s-a născut din întâmplare în gară la Bușteni.

Botezat ortodox în biserica de peste drum, crește însoțindu-și părinții în orașele în care tatăl Camil, ofițer de geniu, e trimis în misiuni. Copilăria nu are nimic special. În tramvai, la Constanța, se trânteste pe jos strigând „*vreau cu mașina lui bunicu*”. Mama se uita în jur. Ea nu știa ce să facă, poate careva reușea să-l domolească. Coboară speriată din tramvai.

Într-o zi, tatăl își întâlnește vecinul plimbându-și fiul pe bicicletă. Paul se agață de brațul lui, implorându-l: „*vreau și eu pe bicicletă*”! Adulții comunică printr-un surâs și bicicleta trece de la un copil la altul. Era dimineață, dar Paul e dispărut până seara târziu, lăsându-și părinții în mare încurcătură. Doar frigul și întunericul îl readuc acasă.

Camil-tatăl își pierduse un ochi, lovit de o piatră aruncată de copiii care se jucau de-a „*cine nimereste trenul în goană*”. După moartea acestuia, în urma unei tuberculoze galopante, boală provocată de o operațiune de salvare a unei nave pe Dunărea înghețată, fiul își evocă tatăl cum se întorcea acasă pe drumul prăfuit, adulmecând cartea abia cumpărată. Din păcate, biblioteca a fost arsă de mama lui, care se temea de tuberculoza tatălui dispărut. Dar la scurt timp, Camilian se îmbolnăvește și, mama, rușinată, ignoră pericolul bolii, ascunzându-l în casă și încercând să-l îngrijească după cum se pricepea mai bine.

Întors la școală, scrie poezii melancolice și scrisori de dragoste pentru colegii îndrăgostiți. De mic publica folosind pseudonimul *Camilian*, după numele tatălui Camil, pierdut prematur. Fiul a putut intra la Liceul militar din Breaza, înființat special pentru a-l pregăti pe tânărul Mihai pentru înscăunarea ca Rege al României. Lui Camilian, părintele îi murise la datorie și asta îl obliga.

Șansa unui liceu militar de elită era rezervată celor puțini, iar el a avut acea șansă. Acolo a învățat meseriile utile vieții practice, dar a prins și gustul culturii.

Dar din nou tuberculoza se întoarce în scena vieții lui, iar tânărul este îndepărtat din liceu ca să nu transmită boala celorlalți elevi. Plânge lacrimi amare și directorul se înduplecă să îl reprimească după un an, dacă trece examenele la toate materiile. Și încă odată, mama ascunde rudelor și vecinilor boala băiatului și încearcă să-l îngrijească izolat în casă.

„În această noapte, de anul nou, singur, îmi amintesc că era anul 1943, internat în Sanatoriul de la Moroeni (aveam 19 ani), mă gândeam cu o stranie intensitate dramatică la eventualitatea de a atinge vârsta mitică de 33 de ani”, îmi mărturisea Camilian mulți ani mai târziu.

În anul 1943 termina Liceul militar la Târgu Jiu, an în care mă nașteam eu, iar ursitoarele m-au destinat să-l caut și să-i însoțesc viața.

În familia lui era clar tuturor că tânărul Camilian avea înclinații spre desen, filosofie și poezie. Dar bunicul îl voia medic. Ieșise primul la examenul de admitere la Facultatea de medicină în anul 1944, impresionând comisia cu desenul sistemului circulator, superb colorat. Bunicul se întorsese acasă dezamăgit că nepotul nu intrase la facultate. Și doar când colegii au sosit să-l felicite, familia a aflat că numele lui era primul pe lista admișilor.

LIBRIS | We know what we know
Și iarăși, tuberculoza se întoarce în primii ani de facultate. De acum încolo, Camilian intră și iese sistematic din sanatoriu. Poeziile lui sunt înecate de spaimă.

Peisaj

*Tentacule putrede spânzură plopii
Scheletici, în cuiele ciorilor,
Cra-a-a-a !*

*Furnalul nebun de la morgă
Și-a rupt iar vâna la gură
și-i sângeră zgură
Bețivă, pe șira spinării.*

*Și-alunecă carul astrala-i ogivă;
Îl văd cum se strânge
Prin degetul sticlei
ca'ntr'un fund de lumină;
Un car de scuipat și de sânge;
Și-l simt ca-ntr-un geam de latrină.
(Camilian)*

Dar la un examen, în anul trei la medicină, profesorul de anatomie îl trântește pentru că nu-i frecventase cursul, chiar dacă știa materia studiată cu sânge prin paturi de spitale. „*Tinere, cunoști legea selecției naturale?*” Fraza profesorului era un cuțit în inima studentului, dar profesorul, fără să bănuiască, îl îndrumase spre destinul ce-l aștepta. Se înscrie la Institutul de arte frumoase și urmează cursuri de filosofie. E unul din fondatorii Uniunii Artiștilor Plastici din România, frecventând lecțiile celebrilor profesori Camil Ressu și Alexandru Ciucurencu.

Multe din operele lui Camilian din tinerețe au plecat în Canada, fără să le mai dăm de urmă. Din fericire, pe unele le-am revăzut în anii '90 la București.

În România, alternează scrisul cu pictura în expoziții colective, dar și făcând artă monumentală (învățată de la maestrul Mac Constantinescu). Se considera ateu, dar era atras de pictura mănăstirilor din Bucovina. Studiasse culoarea și legile ei, convins că o „gramatică a culorii” era necesară, mai mult decât exercițiile individuale ale multor artiști care-și publicaseră căutările, mai cu seamă în Franța, elaborând teorii proprii în fața pânzei din atelier.

În 1963, tuberculoza se întoarce, iar el o resimte acut. Dintr-o eroare, radiografia cerută de doctori e înlocuită cu cea a altui pacient, fără probleme pulmonare, iar Camilian e trimis la Căciulata să facă inhalații cu sulf pentru răgușeală. Atunci am intrat eu în viața lui. La 19 ani îmi imaginam că era o aventură extraordinară să plec, să-l caut și să-l găsesc în urma unei... ștampile de pe o carte poștală.

Prietenii mă avertizaseră că bărbatul cu care ieșeam își schimba femeile de trei ori pe zi. Un detaliu fără importanță la 19 ani ai mei, când nu știam ce va semnifica asta pentru o viață întreagă.

Îl cunoscusem la un coleg, Sabin Bălașa, important pentru mine o scurtă perioadă. Camilian plăcea tuturor femeilor, căci își afișa un aer sugerând vedeta sigură de sine ca bărbat. Știam de boala care-l urmărea de mic, de aventurile lui sentimentale și de talentul care încă nu se închegase. Fusesse trimis de doctori să facă un tratament undeva la Călimănești sau la Căciulata. Ultima lui carte poștală, plină de spaime, pe care mi-a trimis-o, nu indica adresa exactă. Tratamentul decis de medici nu-i îmbunătățise deloc sănătatea, cu toate inhalațiile cu sulf și ape vindecătoare. Și atunci am decis să-l caut și să-l aduc la București, fiind convinsă că într-un centru de provincie starea lui ar fi putut să se înrăutățească. Gestul nu mi se părea eroic. Fără să știu unde se află, m-am urcat într-un tren. Tata, macedoneanul, mi-a spus doar atât: „Am incre-

dere în tine, tu știi ce faci". Cuvintele unui prieten îmi sună și acum ca o amenințare: „*Când ești la o răscruce, alege drumul cel mai greu. Numai acela te poate duce undeva. Să fi fugit? Să fi rămas? Pe cine să fi întrebat?*”

În gară la Călimănești, orașul de pe ștampila plicului, un om scund, cu fața pătrată, mi-a propus o cameră de împărțit cu o altă fată. Riscând, am acceptat din zbor. Undeva trebuia să dorm.

Din fericire, fata aceea necunoscută, a cărei figură mi s-a șters de tot din memorie, își însoțea plictisită părinții la tratament și-n seara aceea m-a însoțit în căutarea mea prin parcuri și-n locuri dosite, unde muzica și vocile hlizite se auzeau mai puțin. Dar nu l-am găsit. A doua zi am plătit o jumătate de pat și m-am oprit să-mi cumpăr cu puținii bani rămași un corn și un iaurt. Cineva, la îngheșuială, m-a tras de cozi. Era un băiat care mă știa din cartier când mă vedea trecând la școală și s-a oferit să mă însoțească. Era normal să începem cu Spitalul stațiunii balneo-climaterice. Acolo am aflat că fusese cu adevărat internat, dar plecase nemulțumit de tratament cu două zile în urmă, fără să lase noua adresă. Știam că avea pe atunci o motocicletă neagră cu un număr ce se termina cu doi de zero. Dar unde s-o gălesc într-un oraș cu atâtea străzi și atâtea curți. Băiatul, întâlnit întâmplător la coadă, își cunoștea orașul de vacanță. La postul de radio veștile erau transmise doar joia și eu ajunsesem luna. În drum, pe malul Oltului, însoțitorul meu se oprise să lase franzela și laptele părinților. Dar orașelul de pe ștampila plicului se terminase. Începea Căciulata. Înaintam singură prin soare, dusă de invizibil. La doar câteva case, într-o curte, era parcată o motocicletă neagră cu doi de zero. Am împins porțița și am intrat. M-a fulgerat gândul că bărbatul căutat putea să fie cu una dintre multele femei cu care se vedea și mi-am formulat în minte: „*Sunt cu un grup de prieteni veniți la băi, am văzut motocicleta ta și am intrat să te salut*”. Surprizele sunt adesea rău venite.

Pe prispă, câteva femei vesele sorbeau cafeaua. Am întrebat de proprietarul motocicletei și mi-au indicat ușa de alături. M-am oprit în prag, văzându-l întins pe un pat, singur în penumbră. S-a ridicat. Era căzut în propria-inefericire și neîncredător mi-a atins fața.

Pe urmă, în goana motocicletei, căuta să se asigure că nu e singur. Atunci m-a dus în locuri nemaivăzute, în drumul ocolit spre București, el flămând de viață, eu plină de mirare. Să fi fugit? Să fi rămas? Pe cine să fi întrebat?

În anul 1964 am cerut doctorului de la Sanatoriul Filaret o externare de trei zile ca să mă mărit cu el. Medicii hotărâseră să-l opereze. A refuzat. Speriat, cu acul în venă, așteptase nemișcat ore de-a rândul ca substanța de hidrazidă să dea rezultat. Eram îngrozită. Și doctorul m-a întrebat: „Vrei să rămâi repede văduvă, domnișoară?” Pe 3 ianuarie ne-am căsătorit. Ai mei au aflat mult mai târziu că mă măritasem.

După opt luni de tratament la Filaret, radiografia indica un mare „succes”: sclerozarea plămânului. Orice răceală îi putea fi fatală. Avea nevoie de aer de munte, sub 600 de metri altitudine. Am decis să plecăm într-o zonă de deal, în nordul Moldovei. La Văratec, măicuțele închiriau camere, iar candidatele, în așteptarea hirotonirii, țineau casa.

„Așa miroase tronul Lui Dumnezeu” zicea, respirând adânc, în lungile noastre plimbări prin pădurile de brazi. Timp de 15 ani adunase material pentru o carte despre culoare. Venise timpul să o scrie. În grădina măicuțelor, pe masă, veverițe cu ochii de gămălie cereau de mâncare. Orele de lucru erau întrerupte de căutarea confirmărilor pe pereții cu fresce ai bisericilor din împrejurimi. Așa am învățat în ce gamă sunt pictate Moldovița, Sucevița sau Voronețul, și de ce figurile bizantine monumentale deveniseră o succesiune de scene casetate, mirifice miniaturi cu capete de sfinți și scene din viața lor. Am aflat unde trebuia pictat infernul și unde viața sfinților. Camilian, maestrul, vorbea, iar eu, răpită, ascultam și în-

vătam. Visul și teama de confruntarea cu tablourile originale, despre care scria, s-au realizat când a fost lăsat să plece prima oară cu o bursă de o lună la Paris, în timp ce cartea era deja sub tipar. Am mai găsit un exemplar ferfeniță prin anii 1990, fără numele autorului, interzis fiind în perioada exilului.

În anul 1966 Editura Meridiane îi publica lucrarea „Culoare, suflet și retină”, care, după plecarea în Occident, a circulat în România pe ascuns, din mână în mână printre artiști.

Ieșit din spital și-a reluat activitatea de publicist. Articolele sale au lăsat semne puternice, nu și pictura lui. Se căuta pe sine spunând: „Am învățat mai mult de la colegi decât de la profesori”. Răsfoind albume, fără satisfacție, se simțea de pe atunci atras de simbolistică și conținuturile ei. Expoziția de la galeria „Orizont” a fost prima și ultima în căutarea unui drum personal în pictură.

Printre modalitățile de supraviețuire economică, unii artiștii aveau posibilitatea de a picta portretele marilor conducători, transportate în fruntea paradelor în aplauze dementiale. Camilian, în volumul „Exil”, își amintește de butoaiile cu vopsea de „alb Stalin”, „alb Lenin”, „alb Marx și Engels”, din care artiștii, fiecare în parte, își lua porția, pregătită dinainte cu grijă la centru. Plata era conform importanței părții anatomice pictate, dar întâi și întâi trebuia să fii membru de partid, conștient de onoarea pe care o aveai, pentru a putea lucra, de pildă, la ochiul lui Stalin.

După publicarea studiului despre culoare, voia să aplice principiile descoperite în acea gramatică a culorii, pictând o serie de lucrări în căutarea efectului simbolistic al acesteia, pentru expoziția de la galeria „Orizont”.

A fost ignorat de critică, deși a vândut bine. Culoarea vibrantă e suflată și nu așezată cu pensula. Mult mai târziu, în Italia, va descoperi efectul tentei perfecte din serigrafie, când culoarea se așterne uniform pe hârtie, deoarece e trecută prin mătasea întinsă pe șasiu.

Îi descopăr lumea

Nu-mi amintesc când am primit supranumele de Anita; cred că eram încă în România. Camilian așa mă alinta, simțindu-se și el un fel de Garibaldi. Știa să mănuiască spada condeifului ascuțit, ca un combatant curajos, uitând de cât era de bolnav. Plecată de la părinți, unde totul mi se părea irespirabil, am locuit la șosea, lângă Statuia Aviatorilor, pe strada Dăniceni. Apartamentul-atelier fusese construit cu ferestre mari pentru pictorița Ana Tzigara Samurcaș, căsătorită cu profesorul Mihai Berza. În vila naționalizată locuiau înghesuți la parterul înălțat Sandu Tzigara Samurcaș (fiul nelegitim al Regelui Carol I), cu sora sa Maria, căsătorită Berindei, profesorul Berza și fiul său, Ion Tudor, a cărui mamă, pictorița, murise înaintea venirii mele în acea casă. Mansarda-atelier fusese naționalizată și dată spre folosință Uniunii Artiștilor Plastici, după modelul sovietic, care o repartizase artistului Camilian Demetrescu. Dar în vilă fusese instalată și o familie din clasa muncitoare, cu scopul de a-i supraveghea de aproape pe ceilalți locatari burghezi. Chiriașa care ne spiona, mamă a două fete, neștiută de bărbatul ei, de plăcere sau de nevoie, primea cu plată bărbați de tot felul, în subsolul destinat casei ca spălătorie, uscătorie, călcatorie. Dar se delecta să arunce de la etajul doi, de la fereastra camerei ei, în capul bătrânei doamne Samurcaș, ieșită la aer, vasul cu urina păstrată peste noapte. La 90 de ani, o ființă se târăște neputincioasă și încasează orice umilință. Sărmana, nobila doamnă Samurcaș, putea să-și păstreze rangul doar cu un biet surâs. Dacă o întâlnea singură pe scară îi lovea corpul – piele și os – aruncându-i cuvinte de ocară. Femeia, reprezentând clasa muncitoare,

avea dreptul să pedepsească vechea lume, condamnată de istorie să dispară. Nu trebuia să dea socoteală miliției și nimeni nu ar fi pedepsit-o pentru ultraj. Era o formă de tortură a celor rămași inutili până și în închisoare.

Eu, născută în anul 1943, am aflat târziu că, în toate cartierele și în toate orașele țării, mii de bărbați și de femei deveniseră poporul rezistenței și al sacrificiului de sine pentru ca barbaria să nu învingă atât de ușor. Astăzi aduc o ofrandă fiecăruia dintre ei, milioanele fără chip și, de multe ori, fără nume.

Iernile la București mi-au rămas albe. De Crăciun, pregăteam din timp cu Gina Copaci, mai târziu Gina Vieru, cadourile agățate de noi în pomii acoperiți de zăpada proaspătă la Băneasa. Camilian ne ducea cu mașina. Oare cine, mirat, ar fi putut găsi după noi, în liniștea pădurii albe, cadourile agățate? Chicotind bucuroase, noi încercam să ne imaginăm nedumerirea acelor descoperiri.

În schimb, de Paște, căutam magnolii înflorite prin curțile de la șosea, sperând ca, din întâmplare, să găsim vreo poartă uitată deschisă de locatari în momentul când în biserică se dădea Lumina și mai toți erau acolo. Pe rând ne furișam în acele curți să privim, întinse pe patul de petale parfumate, cerul încărcat de flori. Pe atunci nu știam că acele exaltări nu le voi mai trăi niciodată, nicăieri. Dar așa fi uitat serile de sărbători religioase, Paștele sau Crăciunul, când erau organizate serate dansante, iar noi, elevii, eram închiși în școală ca să nu ne ducem la biserică. Dar era un joc să sărim ferestrele din baia școlii și să fugim la slujbă.

Înainte plecării în Italia, Camilian reușise să deschidă la galeria „Dalles” din București o expoziție a medicului pictor Țuculescu cu o simplă strategie lingvistică strecurată în titlul unui articol: „*Artă abstractă sau artă de sinteză?*”, publicat în „*Contemporanul*”. Devenise în țară un condei cunoscut și temut, cu pamflete și critică de artă plastică de calitate.

Ministrul Culturii, Constanța Crăciun, folosise motivația apărută în ziar, dând ordin să se deschidă expoziția, ținută mult timp cu ușile ferecate, pentru ca nu cumva ochii din pământ, plante, case și flori, să incendieze fantezia artiștilor, care nu așteptau decât o adiere de libertate. Și, datorită unui mic tablou de Țuculescu, dăruit atunci de soția lui, am trăit mai târziu, în primii ani ai exilului nostru în Italia, unul din momentele cele mai emoționante despre soarta artistului modern, pe care-l povestesc acum, ca să nu-l pierd printre alte amintiri.

La Roma, cred că prin martie 1971, Prof. Giulio Carlo Argan venise însoțit de renumitul pictor italian Giuseppe Capogrossi în atelierul lui Camilian. Artistul, văzând pe un perete acel mic Țuculescu, a exclamat: „Ce importantă ar fi fost prezența lui în anii 1965 la Bienala de la Venetia”.

Întâlnirea a avut și un aspect complet necunoscut publicului, pentru că atunci, în casa noastră, Capogrossi ne mărturisise relația dramatică cu galeristul său. Făcuse un cancer și nu mai suporta să picteze în alb și negru acel „E” întors pe dos ca o furculiță, cu care galeristul făcuse bani, iar artistul renume. De o lună renunțase la cunoscutul semn popularizat în toată lumea și în atelierul lui picta în secret naturi moarte ca în tinerețe, așteptându-și galeristul să îi ia lucrările și să-l plătească. Și acea zi sosise. Emoționat, îl dusesse pe galerist în atelier să-i arate schimbarea. „*Trebuie să ardem tot, nu poți face o astfel de schimbare în arta ta, când am cheltuit bani grei ca să-ți fac cunoscut semnul*”, tună galeristul. Giuseppe Capogrossi a murit la sfârșitul anului 1972 și Galeria Națională de la Roma i-a făcut o expoziție retrospectivă omagială. Pe un perete, lângă pânzele lui înalte, stătea semnul ochilor lui Țuculescu, omagiu făcut de Capogrossi aceluia mare artist român întâlnit „întâmplător” în casa noastră.